

Adalékok a Rákóczi-szabadságharc kultuszának forrásaihoz

Rezümé Jelen témára vonatkozóan két év sajtóanyagát vizsgáltuk a különböző folyóiratokban: 1903. és az 1911. évet. A hetilapokból összegyűjtöttük azokat a cikkeket, amelyek az akkori társadalmat és felfogást jellemezték a Rákóczi-hagyományt illetően. A feldolgozott sajtóforrások arról tesznek tanúbizonyosságot, hogy mennyire fontos a történelmi hagyomány és a történelmi személyekről és eseményekről való megemlékezés. A megrendezett ünnepek pedig arra hivatottak, hogy megőrizték a Nagyságos Fejedelem és szabadságharcának dicső emlékezetét. Akárcsak napjainkban, a vizsgált időszakban is fontosnak tartották, hogy egy-egy ünnepségen legyen minél több résztvevő, hogy ezáltal dokumentálni tudják majd azt, hogy mennyien tudnak lelkesedni és együtt érezni, ha a haza dicsőségéről van szó. Rámutattak arra, hogy a múlt nem más, mint tanulság az utókorra.

Резюме Тема наукової статті «Додатки до джерел культу визвольної боротьби Ракоці». Протягом двох років нами були опрацьовано газетні матеріали різних видань: 1903 рік та 1911 рік. Опрацьовані джерела доводять, наскільки важливі історичні традиції та вшанування історичних подій та осіб. Влаштування свят потрібне, щоб зберегти пам'ять про Ференца Раковці II та його повстання. Вони показали те, що минуле – це повчання для майбутнього.

A kultusz, mint fogalom fokozott tiszteletet, túlzó megbecsülést jelent, mely megmutatkozik történelmünk nagy alakjait illetően is. Ez a tisztelet és megbecsülés segít ápolni történelmi értékeinket, és példaképként állít egy- egy olyan személyt, aki munkálkodott embertársai sorsának javulásán, mint tette azt II. Rákóczi Ferenc is.

Az alábbi adatokat a beregszászi Kárpátaljai Állami Levéltár iratai és sajtótermékei¹ közül válogattuk ki. Az összegyűjtött és feldolgozott adatok arra próbálnak választ adni, hogy milyen tartalma volt a Rákóczi-hagyománynak a népi tudatban és történelemszemléletben az adott időszakban.

A Rákóczi-szabadságharc kultuszának forrásai az 1903. évi sajtótermékekben

Rákóczi neve magába foglalja mindazt, ami Magyarország történelmében „eszményi, magasztos és erőteljes” – olvashatjuk egy 1903-as hetilapban.² Nagy hazaszeretet és hősség fűződik II. Rákóczi Ferenc nevéhez, amely „kétszáz esztendővel ezelőtt a harcok szomorú sorsa fölött búsongó magyarok ezreinek szívébe bizalmat, bátorságot, lelkesedést öntött...” Az írás rámutat arra, hogy különös érzés kerít hatalmába minden magyart, ha Rákóczira gondol és adja emléket annak, akinek „halott pora is honszerelemre tanít, noha távol nyugszik az tőlünk. Minden magyar szívében föllobog a lelkesedés lángja, ha Rákóczi nevét hallja.”

Kétségkívül nagy jelentőséget tulajdonítottak a Fejedelem szabadságharcának, törekvéseinek a 20. század elején. A lelkesedést illetően pedig – ahogyan

* Dédai Általános Iskola, történelem- és földrajztanár. A tanulmányt dr. Csatóry György lektorálta.

¹ Hat hetilap: Bereg, Ung, Ungvári Közlöny, Ugocsa, Görögkatholikus Szemle és Kárpáti Híradó.

² II. Rákóczi Ferenc. Ungvári Közlöny 1903. június 4.

az újságcikk szerzője fogalmazott: „Lobogjon és ne is lohadjon le soha sem, mert hozzáfogható hős és fejedelme nem volt Magyarországnak soha sem!”

1703-tól Rákóczi neve már sokat jelentett mindenki számára, mivel „az ő dicsőségére szólt minden tárogató, az ő indulójának varázshangjai mellett rohantak ezren és ezren halálmegvetéssel a csata tűzébe.” 1903-ban – az évforduló kapcsán – a tárogató újra megszólalt és „édes-bús hangja belenyilallott szívünkbe, hogy fölélessze a régen elnémult dicsőséges napok emlékét. Legnagyobb szabadsághősünk, II. Rákóczi Ferenc dicső, lélekemelő, ez országos emlék ünnepén zárjuk mindnyájan szívünkbe az ő szent nevét, dicsóteljes emlékezetét!” – hívja fel a figyelmet az írás.³

Rákóczi egész életét hazája fölszabadításáért és magyar népének jólétéért élte. Munkács várának a császáriak általi elfoglalása után elszakították édesanyjától, Zrínyi Ilonától. Élete legnagyobb részét családjá nélkül töltötte és „így nem is érezhette ennek áldásos melegét, ami reá nézve annál fájdalmasabb volt, mert szíve szeretetre áhítozott.” Huszonhat éves volt, mikor a kurucok kérésére a nemzeti mozgalom élére került.

Rákóczi nagy vagyon mellett hatalmat és előkelő rangot is örökölt. Kitúnó nevelésben volt része, ismereteit folyton gyarapította. Hat nyelven beszélt és mint szónok is helytállt: „vihar gyanánt ragadta magával hallgatóit”. Emellett széles látókörű diplomatának számított, aki a nemzetközi viszonyokban igen jól kiismerte magát. Tisztán átlátta az államelmélet szükségleteit, a nép anyagi és szellemi igényeit. Számos reformeszmét gondolt ki és valósított meg. Meg volt győződve, hogy amire vállalkozott, arra az „Isten akarata és a gondviselés szemelte őt ki Magyarország megmentésére.”⁴

A bécsi kormány 1701. április 18-án Rákóczit mint összeesküvőt elfogatta és Bécsújhelyre vitette. A börtönből Lehmann kapitány segítségével kiszabadult és Lengyelországba menekült. Szökése után a bécsi kormány fej- és tulajdonvesztésre ítélte. Ezután lengyel területen, Drohobicsban 1702. június 12-én értesült Rákóczi a kurucok dolhai vereségéről. Ő maga Magyarország határát június 14-én érte el, ahol csaknem ezer ember várta nagy lelkesedéssel. A harcolni vágyó nép ezután özönlött Rákóczihoz, mint felszabadítójához: „sírtak, térdre borultak előtte és hálálkodta neki, hogy bejött megmentésükre”⁵.

Június 16-án Rákóczi a hozzá csatlakozó harcolni vágyókkal a Vereckei-szoroson magyar területre ért, és első feladata Munkács várának elfoglalása volt a németektől. A németek azonban bekerítették a várost, melyből Rákóczi csak nehezen tudott kiszabadulni harcosaival. Ekkor csatlakozott hozzá Bercsényi gróf, a fejedelem helyettese, fő hadvezére. Most már egy kellően szervezett csapattal indultak előre egy nagy hadjáratra, amely nyolc évig változó szerencsével hozott Rákóczinak „dicsőséget, szomorúságot, borostyánt és töviskoszorút...”⁶ Mikor 1707-ben Magyarország fejedelmévé választották, a bécsi udvar ezt nem ismerte el. 1720-ban Rodostóba érkezett, ahol 1735. április 8-án meghalt. Konstantinápolyban édesanyja mellé temették el, a sírjaikat hosszas kutatás után Thaly Kálmán⁷ 1899-ben sikerült megtalálnia.

³ Polgár Géza írása

⁴ Az idézetek szintén az Ungvári Közlöny 1903. június 4-i számában található

⁵ *Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig*, (Emlékiratok és levelek) Populart füzetek 30., Interpopulart Könyvkiadó, 1994.,14. o.

⁶ *II. Rákóczi Ferenc*. Ungvári Közlöny 1903. június 4.

⁷ Thaly Kálmán (1839–1909), a Rákóczi-szabadságharcot népszerűsítő kutatásai, történeti művei és versei tették nevét ismertté. Az MTA-nak 1864-től levelező, 1880-tól rendes tagja, a Történettudományi Bizottság elnöke.

Egy Rákóczi-alap létrehozását népszerűsítő cikk szintén arról tanúskodik, hogy mennyit jelentett a hagyomány és a történelmi személyekről és eseményekről való megemlékezés. „Adakozás a Beregszászban felállítandó Rákóczi-alap javára” című írásból megtudhatjuk, hogy Feldman Hermantól, Budapestről 13 koronát kaptak a Rákóczi-szoboralap javára a következő levél kíséretében: „Beregi ember lévén, a megfelelő alkalmat felhasználtam arra, hogy kartársaim hazafiasságára támaszkodva, egy ilyen célokat szolgáló közös pénzalapból kicsiny összeget a Beregszászban felállítandó Rákóczi-szoboralap javára is juttassunk. E célból küldöm a Szerkesztőségnek ez összeget, kérve, hogy azt rendeltesse helyére juttatni kegyeskedjen. A máv. Északi főműhely tisztikarának megbízásából: Feldman Herman számtiszt.”⁸ Az adományt a hazafias cél érdekében a szerkesztőség köszönettel átvette, az összeget rendeltetési helyére juttatta. Továbbá követésre méltó példaként állította a Bereg vármegyétől távol élő többi emberekre nézve is.

„Még csak kétszáz esztendő tűnt tova” – kezdi a szerző azt a nagyobb terjedelmű írást, mely a címlapon⁹ foglal helyet versek¹⁰ kíséretében. A szöveg azt próbálja elmondani, hogy bár életének és tevékenységének pályája rövid, de II. Rákóczi Ferenc a magyaroké. A szabadságért küzdött és bukott. A cikk tartalmából kitűnik, hogy hiába tanította Bécs a német nyelvre, a családi hagyományok és ősei megerősítették azt a tüzet, mely később a szabadság fénye, „világító csillaga” lett. A zsarnoki önkényt elviselni nem bíró magyarok már nagyon várták, hogy hazaérkezzen. Már csak Rákóczi hiányzott, „ki vezér legyen, kinek neve, szava gyűjtson, lelkesítsen, kiért vakon rohanjon a harcos a halálba, mert érette halni, érette élni egyenlő a szabadságért élni”. A szerző arról tudósítja még az olvasót, hogy 1703. május 22. volt az a nap, melyen a tarpai kuruc vezér, Esze Tamás Beregszász területén, a Rákóczi téren kibontja a szabadság zászlaját. Ezért akik e városban laknak, „járjanak zarándok utat a háromszög alakú térre. Nézzék meg a köveket, melyek alatt talán ott vannak még azok a lábnyomok, melyek a szabadság lelkes hőseinek emlékezetéről beszélnek”.¹¹ Beregszászban ugyanis ez a tér tanúja annak az eseménynek, mely a város dicsőségét hirdeti.

A Bereg megyei Állami Főgimnázium ifjúsága is „Rákóczi Ünnepély”-t hirdetett.¹²

Az ünnepély arra hivatott, hogy a városban az utókornak megőrizze a Nagyságos Fejedelem és szabadságharcának emlékezetét. Az ünnepély mindemellett a Rákóczi-szoboralap támogatására is alkalmas volt. Az volt a cél, hogy a megemlékezés „mintegy visszavarázsoljon bennünket a harcias, lelkes idők ama távolába, midőn a nemzet hősei szívesen áldoztak vagyont, életet, vért és pénzt, szóval mindent a legszentebbert, a legdicsőbbert, a haza szabadságáért”.¹³ A cikk felhívja a figyelmet arra, hogy ezen az ünnepen jelenjen meg mindenki, aki érezni tudja a régi idők dicsőségét. Legyen minél több résztvevő, hogy ez által dokumentálni tudják majd azt, hogy mennyien tudnak lelkesedni és együtt érezni, ha egy szent eszméről, a haza dicsőségéről van szó.

⁸ Adakozás a Beregszászban felállítandó Rákóczi-alap javára. Bereg 1903. május 10.

⁹ Rákóczi Ferenc. Bereg 1903. május 24.

¹⁰ Vidor Marci két verséről van szó: *Rákóczi itthon; Rákóczi*

¹¹ Rákóczi Ferenc. Bereg 1903. május 24.

¹² A helyb. (helybeli) áll. (állami) főgymnásiumi ifjúság. Bereg 1903. május 10.

¹³ Rákóczi-esztendő. Bereg 1903. május 24.

Egy másik hetilapból megtudhatjuk az ünnepség sikerességét: „A beregszászi állami főgimnázium ifjúsága sikerült Rákóczi-ünnepélyt rendezett, amely a Beregszászban felállítandó Rákóczi-szoboralap javára 350 korona bevételt eredményezett.”¹⁴

Ismét egy „Rákóczi-ünnepély” kezdetű cikk tudósít a következőkről: „Az ugocsamegyei általános tanító-egyesület szintén kivette részét a megemlékezésben, mert június 29-én d.u. 4 órára hirdette meg a Rákóczi-ünnepély rendezését.” A tervezettek alapján az ünnepély műsora kuruc dalokból, Rákóczi kiáltványának felolvasásából fog állni.¹⁵

Egy másik terjedelmes cikk „Rákóczi-esztendő” címmel szintén tájékoztatást ad arról az évről, mint amely „kétszázadik évfordulója annak a nevezetes időpontnak, mikor a kurucok Beregszász városában, a Rákóczi téren, Esze Tamás vezérlete alatt kibontották május 22-én a szabadság zászlaját”. Magasztos hangnemben folytatódik a múlt megelevenítése és az a tény, hogy „sok nemes vér áztatta a lobogó alatt vívott küzdelemben a haza szent földjét és mégis sok ideig hasztalan a kiomló piros vér, nyomán nem rózsa termett, hanem tövis, kegyetlenül fájó, szűrő tövis, mely behatolt a nemzettest közepébe, megsebezve annak legnemesebb részét, de végre mégis meghozva gyümölcsét: az alkotmányosság, a nemzeti szabadság kivívásában, annak elérésében, mely most aztán hivatva van a békés munkálkodás folytán hovatovább fejlődni.”¹⁶ E nap emlékét országsszerte ünnepelték, a szerkesztők is lapjuk¹⁷ május 24-i számát csaknem kizárólag a nagy nemzeti hős, Rákóczi emlékének szentelték. Felelevenítették a múltból a fejedelem dicső emlékét tanulságnak az utókornak.

A 20. század elején felvetődött II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona és Bercsényi Miklós hamvainak hazahozatala Törökországból.¹⁸ Ehhez kapcsolódik az az írás, mely szerint a *Bereg* című hetilap egyik munkatársa azt indítványozta, hogy a Rákóczi-ünnepély programtervezetét még bővítsék ki azzal, hogy a vármegye is tegyen javaslatot a Rákóczit elítélő 1715. évi törvénycikk eltörléséről és intézkedjék a szent hamvak hazaszállításáról.¹⁹ Ezt Kassa városa már megtette a Rákóczi-ereklyekiállítás²⁰ megnyitása alkalmával tartott ünnepi közgyűlésen. Egy másik újságikk szintén hasonlóan vélekedik a hamvak hazaszállításának szükségességéről.²¹

Ehhez kapcsolódik egy szintén az állami levéltár iratai között található jegyzőkönyv szövege, mely szintén Rákóczi hamvainak hazahozatalát irányozta elő. A jegyzőkönyv kivonata íj. Lónyai Sándor Bereg vármegye főispánjának volt címezve. Az írás Bereg vármegye Törvényhatósági Bizottságának évi közgyűlésén felvett jegyzőkönyv kivonata, mely gyűlés Beregszászban 1893. évi október 9–10-én volt megtartva. A főispán urat először arra kérték, hogy a törvényhatósági bizottság az országos fegyintézetül szolgáló munkácsi várat ezen rendeltetése alól felmentse és

¹⁴ *Rákóczi-ünnep*. Ugocsa 1903. június 14.

¹⁵ *Rákóczi-ünnepély*. Ugocsa, 1903. június 14.

¹⁶ Vegyes Hírek rovatban *Rákóczi-ünnepély*. Ugocsa, 1903. június 14., a

¹⁷ *Bereg*

¹⁸ Csatóry György: *Zrínyi Ilona levelei és emléke Kárpátalján*. Hatodik Sip V. évfolyam 2. szám 1993 nyár Melléklet 15. o.

¹⁹ *A vármegye Rákóczi-ünnepéhez*. Bereg 1903. augusztus 2.

²⁰ A kiállítás Kassán 193. július 26-tól szeptember végéig tartott a kassai Ferenc József- téri iskola helyiségeiben. A kiállításra többek között Lehoczky Tivadar régész is küldött saját gyűjteményéből Rákóczi-korszakbeli tárgyakat.

²¹ *II. Rákóczi Ferenc*. Ungvári Közlöny 1903. június 4.

ott egy felső-magyarországi történelmi múzeum alapítása céljából a kormányhoz forduljon. Ehhez egy bizottságot kell, hogy létrehozzanak, mely bizottság II. Rákóczi hamvai hazaszállítása kérdésében is megbízott kell, hogy legyen. A bizottság dísztagjainak ifj. Schönborn Károly grófot, Zichy Jenő grófot és Thaly Kálmánt jelölték. A kivonatból megtudható, hogy Bereg vármegye Törvényhatósági Bizottsága az előterjesztett indítványt elfogadta.²²

1904. április 18-án Ferenc József (császár és király) engedélyezte a hamvak²³ hazahozatalát. Bár a munkácsi városi képviselőtestület 1904. május 7-én határozatot hozott arról, hogy II. Rákóczi Ferenc hamvai a munkácsi várban találja meg végső nyughelyét, ez nem valósulhatott meg. Ugyanis 1906 októberében II. Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós és Zrínyi Ilona hamvait is Rákóczi végrendeletének megfelelően Kassára vitték. A kassai dóm kriptájában őrzik ma is hamvaikat. Munkács próbálkozása tehát nem sikerült, ennek ellenére az egész országresz népe elismerte Munkács ragaszkodásának jogosságát.²⁴

Az 1903. évi Rákóczi-ünnepélyvel kapcsolatos előkészületek tanúbizonyságát adja az 1903. június végén megtartott megyei közgyűlés határozata, melyen egyhangú lelkesedéssel határozták el a Rákóczi-emlékünnap megtartását. Az ünneprendezéssel a vármegye tiszti karát bízták meg. Ahogyan egy újságcikk²⁵ szerzője fogalmazott: „Ismerjük és becsüljük vármegyénk tisztviselőit, jól tudjuk, hogy az ünnep rendezése az ő kezeikbe jó helyre van letéve, (...) mert mi úgy látjuk, hogy II. Rákóczi Ferenc magasztos emlékének méltó megünneplése ennek a vármegyének becsületbeli ügye, mint sablonszerű programmal kimeríteni méltatlanság volna a vármegye közönségével szemben.”

Egy emlékoszlop felállítását tűzték ki célul a tiszabecsi győzelem emlékére 1903-ban. A Rákóczi-emlékoszlop körül azonban megosztottság tanúskodott. Az egyik hetilap²⁶ hasábjain közöltek alapján megtudhatjuk, hogy Szatmár vármegye törvényhatósága, együtt Ugocsa vármegye és Szatmárnémeti királyi város törvényhatóságával, az 1703. július 14-én a kurucok által kivívott tiszabecsi győzelem emlékét egy emlékoszlop felállítása által akarják megörökíteni. Ebben a kérdésben Nagy László szatmár vármegyei alispán elnökletével a helyszínre küldtek egy bizottságot, mely abban állapodott meg, hogy az emlékművet a tiszaujlaki bal parti hídfő tengelyében, az ott felállított kereszt háta mögött állítják majd fel. Az emlékoszlop felállításának ünnepélyét szeptember 24-re²⁷ tűzték ki.²⁸ A költségeket Szatmár és Ugocsa vármegyén kívül közadakozásból fedezték. Magát a munkát Kepes Sándor színérváraljai kőgyárosra bízták.

Az egyetlen vitás kérdésnek az emlékmű helyének kiválasztása bizonyult. Az ugocsai és Szatmár megyei tagokból álló bizottság az újlaki bal parti hídfőnél javasolta az emlékoszlop felállítását. Azonban a bizottság függetlenségpárti tagjai nem értettek egyet a döntéssel, mivel a megyében elképzelt terv ugocsai területen

²² F-10, (Bereg megye főispáni hivatalának iratai), op. 5, od. Zb. 91, lap 2.

²³ II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona és Bercsényi Miklós hamvait

²⁴ Csatáry György: *Zrínyi Ilona levelei és emléke Kárpátalján*. Hatodik Síp V. évfolyam 2. szám 1993 nyár Melléklet 15. o.

²⁵ *Rákóczi emléke*. Bereg 1903. augusztus 23.

²⁶ Bereg

²⁷ szeptember 20-án tartották meg

²⁸ *Rákóczi-emlékoszlop*. Bereg 1903. július 12.

valósult volna meg. Kitartottak amellett, hogy az emlékhely Tiszabecs határában, tehát Szatmár vármegyei területen legyen. Végül a tiszaujlaki helyszín mellett döntöttek. Tiszabecs közgyűlése úgy döntött, hogy felállítja saját emlékművét, amelynek felavatását a tiszaujlakival egy időben fogja megtartani.²⁹

Az emlékmű leleplezését a megye országos ünneppé nyilvánította, amelyre meghívta az országgyűlés mindkét házát, a kormányt, az Akadémiát, a Kisfaludy- és a Petőfi-, valamint a történelmi társulatot, valamennyi vármegye és város törvényhatóságát, tanintézeteket, közművelődési egyesületeket. Az emlékmű költségehez Ugocsa vármegye és Szatmárnémeti város nagyobb adománnyal járultak.³⁰

Az előkészületekről szintén egy újságcikk értesített: „szatmár és ugocsa vármegyeiek tiszabecsi kettős Rákóczi ünnepe a mai napon³¹ fog lefolyni. Sokan készülnek erre városunkból és vármegyénkbeli is, de természetesen egyik az egyik, másik a másik ünnepélyre. Előre nem tudhatjuk, hogy fog sikerülni az ünnepség, de mindenesetre sajnálatos jelenségnek tartjuk, hogy ily módon meghasonlás magvát vetették a két vármegye közönsége közé, mely a szakadás nélkül valóban impozáns módon ünnepelhetek volna, míg így a meghasonlás folytán az egésznek csak keserű utóze marad.”³²

A kettős Rákóczi-emlékűnnepély a várt nézeteltérések ellenére jól sikerült – tudhatjuk meg egy újságíró tollából.³³ A tiszaujlaki emlékművet Szatmár vármegye nevében Domahidy István adta át, Ugocsa vármegye nevében pedig Becsky Emil alispán vette azt át. Ezután a küldöttségek koszorúkat helyeztek el az emlékműre. Az emlékmű 18 méter magas oszlop, felette kiterjesztett szárnyú turulmadár, mely csőrében kuruckardot tart. Tiszabecsen a következőképpen ment végbe az emlékűnnepély: „Luby Géza kezdeményezése folytán az evangélikus református templom előtti téren külön emelt emlékmű leleplezési ünnepélye ugyancsak ezen idő lefolyása alatt történt meg, s szintén nagy és lelkes közönség részvétele mellett fényesen sikerült.”

A jól sikerült kettős ünnepség ellenére azonban sajnálatos tény az, hogy az egyetértés hiánya megosztotta az ünnepélyen részt vevőket.

Az 1903. évi Rákóczi-ünnepségsorozat kihagyhatatlan helyszíne Munkács városa. A Rákócziak ősi fészkeinek, Munkács városának lakossága is készülődött, hogy méltó emlékűnnepséggel adózzon II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának kétszáz éves évfordulója alkalmából. Ahogyan az akkori sajtóban olvashatjuk, hogy szeptember 4-én Csomár István elnöklésével értekezletet tartottak és „Hoffman Ottó lelkesítő szavaira elhatározták, hogy a várossal rendkívüli közgyűlést tartanak, amelyen az ünnepély megtartása iránt sürgős intézkedés történjék, hogy a városhoz méltó ünnepség még e hónap folyamán megtartható legyen.”³⁴

A *Görög Katolikus Szemle* című hetilap is érdekes és fontos megemlékezésekről számol be az olvasó számára. Tudósítást kapunk egy Budapesten megrendezett Rákóczi-ünnepéről is. A katolikus ifjak köre Budapesten április 26-án ünnepet rendezett II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának kétszázadik évfordulója emlékére. Zboray Miklós dr. országgyűlési képviselő beszéddel nyitotta meg az ünnepet. Petrásszevich Géza hírlapíró pedig Rákóczi felkelését ismertette felolvasása keretében.³⁵

²⁹ Csatáry György: *Rákóczi emlékek és emlékhelyek Kárpátalján*. 2002. 64. o.

³⁰ *A tiszaujlaki Rákóczi-szobor*. Bereg 1903. augusztus 30.

³¹ 1903. szeptember 20.

³² *Tiszabecsi kettős Rákóczi-ünnep*. Bereg 1903. szeptember 20.

³³ *Rákóczi-ünnepélyek szomszédságunkban*. Bereg 1903. szeptember 27.

³⁴ *Rákóczi-ünnepély Munkácson*. Bereg 1903. szeptember 13.

³⁵ *Rákóczi-ünnep*. Görög Katolikus Szemle 1903. május 24.

Egy felhívás az újság hasábjain pedig azt tanúsítja, hogy fontosnak tartották azt, hogy egy-egy ilyen rendezvényen minél több résztvevő gyűljön össze: „Az „Ungvári Leányok Erzsébet-köre” május 24-én vasárnap d.e. fél tizenegykor a vármegyeháza nagytermében Rákóczi-ünnepélyt rendez. Műsor: zene, felolvasás. Belépő van.”³⁶ Ugyanezt a felhívást találhatjuk az *Ungvári Közlöny* egyik számában³⁷ is „Rákóczi-ünnepély” cím alatt.

Az *Ung* című folyóirat hasábjai tudósítják az olvasót a 1903. május 24-én megtartott ünnepségről, melyet az Ungvári Lányok Erzsébet Köre szervezett. Az ünnepségen többek között egy felolvasást hallgathattak meg a résztvevők, melyet Löwy Teréz írt és olvasott fel. A felolvasás szövegét a sajtó³⁸ is közölte. Az írás Zrínyi Ilona történelmi szerepét mutatta be. A cikk egy rövid bevezetővel kezdődik, mely elmondja, hogy a magyar haza és nemzet az idők folyamán mennyi megpróbáltatáson ment keresztül. De amikor feltűnik Rákóczi alakja, eszünkbe kell jutni „azon lelkes honleányok, hazánk nagy asszonyai, kik nem kevésbé szép példáját adták az önfeláldozó hazaszeretetnek és hősiességnek; ezek mindegyike egy-egy ékesen tündöklő csillag hazánk egén, mely fényes sugaraival megaranyozta a múltat s megvilágítja a jövőt”. Csak e nagyasszonyok, anyák voltak képesek a múltban a magyar nemzetnek hősokeket adni. Ezen anyák nemzeti nevelésének, odaadó hazaszeretetének köszönhető, hogy mindig van kire felnézni, hősként tisztelni. A rövid bevezető után a szerző igaz nem tudja eldönteni, hogy a haza e „fenséges” nőalakjai közül melyik volt a legnagyobb, legtündöklőbb, mert azt szerinte meghatározni nem is lehet. Mert mindegyik meghatározó alakja volt annak a kornak, amelyben élt. Mivel most Rákóczi emlékünnepéről volt szó, az ő alakja mellett kitűnik előttünk édesanyja, Zrínyi Ilona. Ezután nagy részletességgel tudatja velünk a szerző Zrínyi Ilona életpályáját, kiemelve hősiességét.³⁹

„Kérő szózat a hazafias érzelmű közönséghez, a Dolhán felállítandó Rákóczi-emlék érdekében!” – írta a Historikus néven publikáló újságíró. Tudósít bennünket arról, hogy egy nagyszerű mozgalom indult meg „széles e hazában” abból a célból, hogy a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc kétszázadik évfordulójának emlékére Kassán a fejedelemhez méltó szobrot állítsanak fel. Megemlíti, hogy „ifjak és férfiak, sőt gyermekek és öregek adják naponként e szent célra a hazafias áldozataikat.” Méltán teszik ezt, hiszen főleg Felső-Magyarország volt e nagy küzdelemnek színtere. Nem kell elfeledni, hogy Dolha a szabadságharc kiindulópontja, ugyanis az itteni hegyek közt tűntek fel először Rákóczi lobogói. Itt zajlott le 1703. június 7-én az első küzdelem, amely a kurucok vereségével végződött. Az újságcikkből megtudhatjuk, hogy Dolha lakossága gyűjtést szervezett, de csak 180 korona gyűlt össze. Ezért az emlékbizottság elhatározta, hogy „kérő szózatot intéz s gyűjtő-íveket bocsát a nagy közönséghez, hogy e hazafias szent célt szíves adományokkal elősegíteni s megvalósítani kegyeskedjék”. Felhívja a figyelmet arra, hogy e célra adakozni, valamint az adományokat 1903. június végéig Dolhára (Máramaros megye) a községi „Hitelszövetkezet”-hez lehet eljuttatni. A kérés a Rákóczi-emlékbizottságtól indult.⁴⁰

³⁶ *Rákóczi-ünnepély*. Görög Katholikus Szemle 1903. május 24.

³⁷ *Rákóczi-ünnepély*. Ungvári Közlöny 1903. május 21.

³⁸ *Zrínyi Ilona*. Ung 1903. május 31.

³⁹ *Uo.*

⁴⁰ *Kérő szózat a hazafias...* Görög Katholikus Szemle 1903. május 17.

Ugyanebben az írásban részletes tudósítást kapunk a kétszáz éves évforduló alkalmából a Dolhán történt eseményekről. „1703. június 7-én történt e nagy esemény, ekkor nyílt meg Dolha földje, hogy örökös nyugvóhelyet adjon az elhullott kuruc vitézeknek, ekkor fogadta magába a Kárpátok sziklás anyaföldje a magyar haza szabadságáért s az alkotmányért harcoló, nem magyarajkú, de érzésben és szívben magyar kuruc vitézeket.” Az újságcikk írója egy kis túlzást visz a már-már költői en megfogalmazott írásába, mikor a következőket állítja a ruszinokról, vagyis a „gens fidelissimá”-ról: „Ekkor nyílt alkalma először a felvidéki kis oroszoknak, hogy hazafiságuk fényes tanújelét adják, s hogy bebizonyítsák azt, hogy bár nyelvre nézve oroszok, érzésre nézve mindig magyarok voltak, magyarok, s azok is lesznek, míg csak e hon területén élni fognak úgy ők, mint utódaik s hogy a magyar hazáért készek meghalni mindig és mindenkor.” A ruszinok valójában nem a magyar népért, hanem a magyar néppel közösen harcoltak saját szabadságukért.

Dolha szerepe ezenkívül még egy másik eseményben is fontos, mely esemény „a Rákóczi-féle felkelésre ha nem is volt döntő és elhatározó befolyással, mégis kis részben mintegy ez adta meg az impulzust Rákóczi és Bercsényi aláírásával megjelent s Brezán várában írott kiáltvány kiadására s a Lembergől Beregmegyébe küldött 17 piros színű tafota zászló kibontására egyrészt, másrészt a ruténeknek Rákóczi zászlaja alá való sorakozásra.” A felkelők küldöttsége volt az, mely e történelmi eseményben nagy szerepet töltött be. Ugyanis a küldöttség 1703-ban felkereste Rákóczit és a vele együtt bujdosó, Brezán várában tartózkodó Bercsényi Miklós grófot, hogy álljanak a szabadságharcosok élére, s védjék meg a veszélyben forgó hazát a Habsburg központosító hatalom ellen. Erre azért is volt szükség, mert a magyar alkotmányt a megsemmisítéssel fenyegették.

A küldöttségnek – melyben Dolha nemes parochusa Pap Mihály és híve Bige László vettek részt – köszönhető az a kiáltvány, mely „fegyverre szólította a magyar népet, mely nép, melyhez címezve volt s amelynek szólt, belátta, hogy kérelme jogos volt, s hogy fellépése a haza iránti szent kötelesség akkor, midőn gróf Bercsényi és Rákóczi minden rendű igaz magyarokat arra hív fel, hogy édes hazája s nemzete szabadsága mellett az Isten s törvényünk ellen képtelenül hatalmaskodó, zaklató, portióztató, adóztató (...) birodalom ellen fogjon fegyvert.”⁴¹ Ugyan Rákóczi és vele együtt a szabadságharc elbukott, de ami a bukás után mégis fennmaradt, az az eszme volt, mely tovább élt a magyar szívekben. „Ez az eszme tartotta fenn tovább e hazát s tartja fön ma is” – fejezi be az írást a Historikus.⁴²

Bercsényi Miklós mint a fejedelem barátja és segítője emlékét is kellőképpen ápolták a 20. század elején. „Közülünk való ő, – Rákóczi e legmeghittebb barátja, főhadvezére. Lángelke, rettenthetetlen hősiessége napként ragyogó és tündöklő honszerelme és viselt dolgai mindnyájunkat büszkeséggel kell, hogy eltöltsenek. Hiszen az ő várkastélyának örökösei, lakói vagyunk. Az ő szelleme és lelke lebeg közöttünk. Az ő szelleme hirdeti nekünk a legmagasztosabb gondolatot, a szabadságot és a hazaszeretetet. (...) Rójuk le tehát hálánkat iránta. Amikor szívünk legbensőbb rejtekében érezzük ezt, nyilvánítsuk egyúttal külsőleg is. Fejezzük ki kegyeletünket egy a várkastély udvarában, vagy díszkertjében felállítandó szép

⁴¹ Esze Tamás: *A tiszaháti felkelés*. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Budapest, 1952, 4. o.

⁴² *Kérő szózat a hazafias...* Görög Katolikus Szemle 1903. május 17.

impozáns emlékszoborral. Hadd jelezze és hirdesse, hogy szabad nép, hazáját önzetlenül szerető nemzet lakja a Kárpátok tövét.”⁴³

Együttal az ungvári várkastélyra hívta fel a kormány figyelmét az írás, ahol egykor Bercsényi „merengett-töprengett a haza sorsán.”⁴⁴

Az *Ung* című hetilap 1903. június 21-i számát olvasva is megtalálható a felhívás egy Bercsényi tiszteletére felállítandó emléktábla mihamarabbi megalkotására. „Ideje volna már, úgymond – hogy emléktáblával jelöltessék meg Rákóczi legmeghittebb barátjának, főhadvezérének, támaszának ungvári várkastélya.”

Ebből az ünnepből kell kivennie mindenkinek a részét azzal, hogy megtudják örökíteni Bercsényi emlékét. „Emelkedjen magasan a márványkő, mely el nem enyészó betűkkel hirdesse, hogy szabad nép lakik a Kárpátok tövében. Oltárunk legyen ez, melyhez elzarándokol a gyermek imádkozni, az ifjú lelkesedést meríteni, az agg pihenni. Lobogjon magasan az áldozati láng, kiteljesedésül nagy szellemednek: Bercsényi Miklós.”⁴⁵

Jelenleg Ungváron a Bercsényi utcán van elhelyezve egy feketemárvány emléktábla, mely őrzi Bercsényi Miklósnak, a szabadságharc második emberének emlékét.⁴⁶

A Rákóczi szabadságharc kultuszának forrásai az 1911. évi sajtótermékekben

Bár az 1903-as kétszázadik évforduló alkalmából számos cikk jelent meg a szabadságharcról, legfőképp Rákóczi-ról, az 1911-es sajtóban már igen keveset találhatunk. A csekély számú írás is elég szűkszavú, hogy segítségükkel megvizsgálhatnánk az akkori társadalom álláspontját a szabadságharcra kapcsolatban. Azonban, ha az 1903-as évet figyelembe vesszük, nemigen sokat változott a felfogás 1911-re, csak az újságok hasábjain lett kevesebb cikk az adott témáról.

Az egyik írásból kitűnik, hogy 1911-ben a szabadságharc végének kétszázadik évfordulóján sem feledkeztek meg az Ungváriak a nagy múltú személyről, Bercsényi Miklósról. A Magyar Földrajzi Társaság egyik díszebédjén 72 koronát gyűjtöttek össze a Bercsényi-szoborra. Ezt az összeget Deák Gyulának, az Ungvár Megyei Közművelődési Egyesület titkárának adták át.⁴⁷

Egy rövid tájékoztatást kapott az olvasó arról is, hogy „Az ungvári templomnak remekmű, drága kincsét a hírneves Bercsényi monstáncziát a püspök restauráltatni akarja”.⁴⁸

Egy másik forrás pedig azt közli az olvasóval, hogy Rákóczi-múzeumot nyitottak meg Kassán 1911 áprilisától: „A felsőmagyarországi Rákóczi-múzeum Kassán megtekinthető: április 1-től szeptember 31-ig d.e. 9–12; d.u. 3–5-ig, október 1-től március 31-ig d.e. 9–12 kedden, szerdán, szombaton és vasárnap díjtalanul. Hétfőn, csütörtökön és pénteken 40 f. belépődíj mellett. Jegyek a portásnál kaphatók.”⁴⁹

⁴³ *Szobrot Bercsényinek*. Sztankaninecz Gyula papneveldei aligazgató írása Görög Katholikus Szemle 1903. június 22.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ *Emléktáblát Bercsényinek*. Ung 1903. június 21.

⁴⁶ Csatóry György: *Gróf Bercsényi Miklós levelei és emléke Ung vármegyében*, KMKSZ, Ungvár, 2004., 91. o.

⁴⁷ *Adomány a Bercsényi-szoborra*. Görög Katholikus Szemle 1911. szeptember 24.

⁴⁸ *Az ungvári Bercsényi-monstánczia*. Ungvári Közlöny 1911. május 27.

⁴⁹ *Rákóczi-múzeum*. Ung 1911. augusztus 13.

Munkácson elkészítettek egy emléktáblát a munkácsi Rákóczi-kastélyra, amely Schönborn gróf tulajdona. Az emléktáblát márványból Edelstein Jenő ungvári kőfaragó mester készítette el, melynek kerete az ungvári agyagipar-iskolában készült. Az emléktábla leleplezése május 20-án volt. A leleplezésnél Ungvárról Pap János agyagipariskola-igazgató volt jelen.⁵⁰

Tudatták az olvasókkal azt is, hogy elkészült egy Bercsényi-arckép, mely Ungvárra érkezett: „A vármegye közgyűlése 1909. december 16-án elhatározta, hogy megfesteti Bercsényi, Rákóczi, Széchenyi és Kossuth arcképeit a közgyűlési terem részére. Az alispán Bercsényi Miklós arcképét Ferentzy Márta festőművész-szel készítette. A nagyarányú kép e napokban érkezett meg.”⁵¹

A hat hetilap – *Bereg, Ung, Ungvári Közlöny, Ugocsa, Görögkatholikus Szemle és Kárpáti Híradó* – mellett még számos sajtóterméket⁵² vettünk igénybe a vizsgált téma kutatása során, de azok a Rákóczi-szabadságharcot illetően már nem tartalmaztak írásokat. Az adott újságok vagy hiányosak voltak a különböző évfolyamokból a levéltárban, vagy más eseményeket hivatottak előtérbe helyezni.

IRODALOM

- Csatáry György (1993). *Zrínyi Ilona levelei és emléke Kárpátalján*. Hatodik Sip V. évfolyam 2. szám 1993 nyár Melléklet
- Csatáry György (2004). *Gróf Bercsényi Miklós levelei és emléke Ung vármegyében*, KMKSZ, Ungvár.
- Csatáry György (2002). *Rákóczi emlékek- és emlékhelyek Kárpátalján*.
- Esze Tamás (1952). *A tiszaháti felkelés*. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Budapest.
- Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig*, (Emlékiratok és levelek) Populart füzetek 30., Interpopulart Könyvkiadó, 1994.
- F-10, (Bereg megye főispáni hivatalának iratai), op. 5, od. Zb. 91

Hetilapok:

- Bereg* 1903
Ung 1903, 1911
Ungvári Közlöny 1903, 1911
Ugocsa, Görögkatholikus Szemle 1903, 1911
Kárpáti Híradó 1903
Új Közlöny 1903
Közélet 1903
Keleti Újság 1903
Ungi Újság 1903
Ungi Híradó 1903

⁵⁰ *Rákóczi emléktáblája Munkácson*. Ungvári Közlöny 1911. május 27

⁵¹ *Bercsényi arcképe*. Ungvári Közlöny 1911. november 16.

⁵² *Új Közlöny, Közélet, Keleti Újság, Ungi Újság, Ungi Híradó*